

Plukovník Ing. Milan Sládeček, DrSc.

K VOJENSKÉ DOKTRÍNĚ STÁTU

V poslední době se řada teoretických prací na stránkách odborného vojenského tisku zabývá problematikou vojenské doktríny státu. Z mnohých vyplývá snaha po dokonalejší definici samotného pojmu a teoreticky se zdůvodňuje obsah skutkové podstaty pojmu a oblastí politické, ekonomické, vojenské a jiné) do kterých vojenská doktrína státu zasahuje nebo ze kterých se tato „formuje“.

I když není sporu o tom, že „působnost“ vojenské doktríny státu nelze omezit pouze na ozbrojené síly státu nebo jejich koalice, má její „vojenská část“ přímý vliv na její formování a současně ve zpětné vazební funkci silně ovlivňuje celkovou politickou doktrínu státu. V celé řadě případů má „vojenská část“ limitující funkci pro ostatní.

V článku nechci vyčíslit a obsahově uvést stručný popis všech opatření „vojenské části“ vojenské doktríny státu, ale chci upozornit jen na některé z nich, které výrazně vystupují do popředí. Rovněž i v názvech jednotlivých statí si nečiním nárok na terminologickou přesnost. Obsahově se jednotlivé statí prolínají, doplňují nebo podmiňují.

Základním smyslem článku je obrátit pozornost zainteresovaného čtenáře na určité konkrétnosti (na rozdíl od obecně teoretických úvah v této problematice), které tvoří „vojenskou část“ vojenské doktríny státu a úmyslně pomíjím ostatní části doktríny.

CHARAKTER PŘÍŠTÍ MOŽNÉ VÁLKY

Tento je určován nejen politickými, ekonomickými, technickými a geografickými činiteli (kromě řady dalších), ale i čistě vojenskými. Proto má velký význam i určení charakteru příští možné války na základě vědeckého předvídání, vyplývajícího z vojenskotechnických zvláštností války, jejího vzniku a průběhu. Studiemi o charakteru příští možné války se zabývají vojenští teoretikové, zejména v časově historických intervalech mezi válkami. Závěrečné fáze první světové války naznačily nové možnosti použití bojových chemických látek, tanků a letadel. Všechny teoretické práce před druhou světovou válkou braly v úvahu tyto nové zbraně, které modifikovaly charakter druhé světové války. Ovlivňovaly rozhodujícím způsobem „vojenskou část“ doktríny, ve zpětné vazbě pak kromě jiného ekonomiku jednotlivých zemí, které se připravovaly na válku, výstavbu ozbrojených sil atd. Druhá světová válka vynesla do popředí možnost širokého využití jaderných zbraní a raketových nosičů, které rozhodným způsobem — budou-li použity — ovlivní charakter příští možné války (to nehovoříme o použití biologických zbraní, umělých družic apod.). Na základě takových studií a podkladů můžeme cílevědomě plánovat a realizovat výstavbu ozbrojených sil, stanovit posloupnost této výstavby jak v oblasti početního stavu, organizačních struktur, dislokací sil a prostředků, tak i výroby a dovozu výzbroje, techniky, materiálního zabezpečení všeho druhu i přípravy kádru. Určení charakteru příští možné války má kromě toho i přímý vliv na výstavbu materiálně technické základny pro případ války, na organizaci civilní obrany v celém jejím komplexu, rozmístování výroby nezbytné pro válku, tvorbu a rozmístění státních mobilizačních rezerv, zajištění správního řízení státu, zapojení civilního obyvatelstva k plnění vojenských a polovojenských úkolů při obraně teritoria apod.

I stanovení všech dalších „vojenských částí“ vojenské doktríny závisí na určení charakteru příští možné války.

Z uvedeného je zřejmé, jaký význam mají vědecky zdůvodněné a kritické teoretické práce zasvěcené charakteristice příští možné války. Z celé oblasti „vojenské části“ doktríny má správné ohodnocení charakteru příští možné války prioritní význam.

MOBILIZAČNÍ ROZVINUTÍ OZBROJENÝCH SIL A POLOVOJENSKÝCH ORGANIZACÍ

Současné ozbrojené síly i polovojenské organizace naprosté většiny států světa jsou na určitých mírových početních stavech. Mají vypracována opatření k jejich rychlému doplnění a rozvinutí na válečné početní stavy. Vojenská potřeba sil a prostředků je v přímé vazbě s možnostmi národního hospodářství. Čím více je rozvinut průmysl, zemědělství, věda, čím je produktivita práce i efektivnost celého národního hospodářství vyšší, tím jsou lepší možnosti udržovat větší ozbrojené síly v mírových podmínkách, vybavit je nejmodernější bojovou technikou a omezit jejich rozvíjení při zahájení války.

Způsob mobilizačního rozvinutí má v podstatě dva vnější projevy:

- a) všeobecná mobilizace, kterou můžeme vyhlásit a provést jediné veřejně,
- b) částečná (popřípadě rozložená do několika etap¹), která může probíhat buď jako otevřená, nebo skrytá (utajená).

Možnosti skryté mobilizace postupně ztrácejí na významu, protože každý větší rozsah skryté mobilizace nemůže ujít obecné pozornosti. Soudobé technické prostředky strategického průzkumu poskytují takové možnosti, které v minimálním čase uvědomí protivníka o takových opatřeních.

Metodika průběhu mobilizace závisí na celé řadě činitelů.

Rozpracování závěrů vojenské doktríny v oblasti mobilizačních příprav na konkrétní podmínky našeho státu vyzvedají do popředí metodiku teritoriálního doplnění, která urychluje celý proces mobilizace (zejména uvědomování o mobilizační povinnosti, přepravu osob, techniky atp.). To ve svých praktických důsledcích ovlivňuje evidenci osob, techniky z hlediska předurčení a celou metodiku mobilizačního plánování.

Hlavní zdroj mobilizačního doplňování představují vojensky vycvičené zálohy z osob, které ukončí základní vojenskou službu a přechází do zálohy a podléhají vojenské evidenci. Dalším zdrojem jsou nové ročníky nebo osoby, které z různých příčin vojenský výcvik nemají. Tyto představují mobilizační hodnotu až po určité době, po kterou získávají potřebný vojenský výcvik.

Nejsou-li závěry vojenské doktríny pro oblast výstavby ozbrojených sil dostatečně vědecky zdůvodněné, ztrácejí-li na perspektivnosti, což ve svých důsledcích vede k častým reorganizacím či redislokacím, nerovnoměrnému přezbrojování apod., je nutné srovnatelně často měnit mobilizační plány, přecvičovat zálohy.

Mobilizační rozvinování a formování určitých speciálních útvarů (dopravních, nemocničních, spojovacích např. pozemních kabelů — opravárenských apod.) nemusí uskutečňovat vojenské orgány, ale různá civilní ministerstva, resorty státní správy nebo organizace.

Jaké povinnosti předchází v mobilizačních přípravách na uvedené orgány — to představuje konkretizaci závěrů vojenské doktríny v dané oblasti, která určuje i rozsah i způsob mobilizačního rozvinutí ozbrojených sil a polovojskových organizací.

OPERAČNÍ PŘÍPRAVA STÁTNÍHO ÚZEMÍ

Představuje přípravu a realizaci celé škály — většinou investičních opatření, zahrnujících výstavbu nebo ovlivnění výstavby silničních a železničních komunikací, mostů, objezdů důležitých komunikačních uzlů a průmyslových center, případně výstavbu opevnění, letišť (přistávacích ploch), spojovacích tras, záložních telekomunikačních zařízení a uzlů, jejich obchodů, skladišť, produktovodů, nemocnic, úkrytů, minových polí a záatarasů, záložních radiolokačních a navigačních zařízení a další.

Strohé vyjmenování opatření ukazuje na rozsáhlost takových opatření, která připravují jak ozbrojené síly, tak i různé resorty státní správy.

Z určitého pohledu i metody zkoumání obsahu popisované „části“ vojenské doktríny státu, jakým je operační příprava státního území, může vzniknout dojem nebo pochybnost, zda tato je skutečnou „částí“ vojenské doktríny nebo je důsledkem konkretizace rozpracovaných plánů předpokládaného ozbrojeného zápasu. Podle mého názoru jde v daném případě o obojí. Zásadní závěry pro tuto oblast stanoví vojenská doktrína. Toto tvrzení mohu ilustrovat příkladem z vlastní historie našeho státu v období před 30 lety. Závěry vojenské doktríny předmnichovské ČSR ovlivnily koncepci obrany státu opřenou o postupně budovaná opevnění státní hranice na exponovaných operačních směrech. Tato

koncepte vycházela též z předpokládaného zásahu ozbrojených sil tehdejších spojenců. Neměli jsme dostatek vojenských sil na překrytí 2 000 km dlouhé ohrožené státní hranice. Vybudování opevněných pásem — součástí operační přípravy státního území — bylo realizací závěrů tehdejší vojenské doktríny.

V současných podmínkách s ohledem na charakter příští možné války za hrnuje v sobě výše vyjmenovaná škála opatření v oblasti operační přípravy státního území vlastní realizaci doktrinárních závěrů postupně transformovaných prostřednictvím strategie a rozpracovaných plánů předpokládaného ozbrojeného zápasu.

VOJENSKÉ PŘÍPRAVY V NÁRODNÍM HOSPODÁŘSTVÍ

Kromě opatření v operační přípravě státního území, které mají přímý nebo nepřímý vliv na národní hospodářství, je nutné na základě doktrinárních zásad a z nich vyplývajících propočtů stanovit rozsah mírové zbrojní i ostatní vojenské výroby a její rozvinutí za války ke krytí materiálních potřeb ozbrojených sil. Tato opatření sice spadají do oblasti ekonomické části státní vojenské doktríny, ale v celé řadě oblastí jsou přímo ovlivňována „vlastní vojenskou částí“ doktríny. Zpětná vazební funkce vojenské a ekonomické části vojenské doktríny státu je v této oblasti výrazná.

Řada těchto opatření se vyjadřuje pojmem mobilizačních příprav průmyslu a pojmem státní mobilizační rezervy, které umožní a zabezpečí rozvinutí válečné výroby, dále pak dopravy, spojení apod. pro potřeby ozbrojených sil.

Z vojenského hlediska mají velký význam předem připravené zásoby výzbroje, bojové techniky a materiálu, na časově značně diferencované období, které musí vystačit až do doby přechodu průmyslu na válečnou výrobu (válečný výrobní program).

Stanovit správně výši těchto zásob, limitovat časové období pro nezbytný přechod té které výroby na válečnou, to jsou problémy na které musí dát závaznou odpověď vojenská doktrína.

S touto problematikou úzce souvisí další praktické důsledky:

- „zprošťování“ určitých výrobních sil od povinností vojenské služby (k nezbytnému zajištění nerušeného chodu národního hospodářství),
- evakuace určených výrobních podniků,
- přípravy v dopravě (zejména železniční) včetně záloh paliva, vlakových souprav, lokomotiv s náhradní trakcí, záložního materiálu (kolejnic, mostů) k obnovovacím pracím apod.,
- přípravy ve spojích, k vytváření nových průběhů spojovacích cest k zajištění velení,
- přípravy ve zdravotnictví apod.

PLÁN URČUJÍCÍ ZPŮSOB VEDENÍ OZBROJENÉHO ZÁPASU

Tento vyplývá z politických cílů války státu stanovených vojenskou doktrínou a které v podstatě určují úkol ozbrojeným silám. Samotný stav ozbrojených sil, tzn. jejich počet, vyzbrojení, vycvičenost, možnost jejich rozvinutí, sestava, síly, prostředky a uskupení protivníka spolu s předpokládaným zámyslem jeho činnosti, jsou ve zpětné vazební funkci vymezujícími činiteli rozsahu a obsahu úkolu stanoveného ozbrojeným silám pro konkrétní dobu.

Stanovený úkol uložený ozbrojeným silám pro vedení ozbrojeného zápasu rozpracovává generální štáb, popřípadě i určené nižší štáby. Čím je nebezpečí vzniku ozbrojeného zápasu akutnější, tím se na rozpracování konkrétních úkolů účastní nižší štáby.

V podstatě jde v závislosti na závěrech vojenské doktríny o rozpracování těchto základních způsobů vedení ozbrojeného zápasu: útoku nebo obrany (případně jejich kombinace a aplikace) a stanovení časové posloupnosti plnění úkolů.

Ve svých důsledcích rozpracování plánu ozbrojeného zápasu, někdy v různých variantách a stanovení optimálních variant za různých podmínek, ovlivňuje perspektivu i posloupnost výstavby ozbrojených sil, jednotlivých druhů vojsk, služeb, orgánů velení, ovlivňuje sestavu, dislokaci atd.

Příprava jednotlivých opatření vyplývajících z plánu předpokládaného ozbrojeného zápasu se promítá nejen v opatřeních ozbrojených sil, ale i resortů státní správy (ve zdravotnictví, dopravě, spojích a dalších).

Uvažujeme-li zúženě, můžeme posuzovat zpracování plánu předpokládaného ozbrojeného zápasu za konkretizaci a obsahovou náplň vojenské strategie. (Totéž se týká i operační přípravy státního území, problematiky mobilizace apod.) Zde je třeba přistupovat k problému velmi kriticky. Velmi často používáme pojmů strategie nebo doktrína. Když pak zkoumáme co tvoří vlastní náplň těchto pojmů, tak většinou zjistíme, že ji dobře neznáme (sám se počítám mezi ty neznalé). Často se obsahová náplň obou pojmů prolíná. Je to důsledek toho, že jeden vychází z druhého, vzájemně se podmiňují a doplňují. Určitou pomůckou nám může být obecně, v řadě teoretických prací používaný a uznávaný obsah vojenské strategie, která má za úkol co nejvýhodněji kombinovat akce ozbrojených sil (v nich pak druhů vojsk) a účelné využití vojenských prostředků k dosažení určitého stanoveného cíle. Přitom je třeba ke každé uvažované a námi předpokládané vlastní akci předvídat možné a pravděpodobné reakce protivníka tak, abychom si mohli vytvořit předpoklady k efektivnosti vlastní činnosti. Tento dialektický proces musí zahrnovat předvídaní celého sledu událostí od začátku do konce splnění daného strategického cíle. Obecně lze říci, že strategie „pracuje“ s konkrétními prostředky. Jejich celkové množství určuje doktrína.

V této souvislosti je prospěšné podívat se na definice vojenské strategie a doktríny použité v knize Vojenská strategie (V. D. Sokolovskij, Naše vojsko 1963):

Vojenská strategie je soustava vědeckých poznatků o zákonitostech války jako ozbrojeného zápasu ve jménu určitých třídních zájmů. Na základě studia válečných zkušeností, vojenskopolitické situace, ekonomických a morálních možností země, nových bojových prostředků a názorů pravděpodobného protivníka zkoumá podmínky a charakter příští války, způsoby její přípravy a vedení druhů ozbrojených sil a principy jejich strategického využití, jakož i principy materiálního a technického zabezpečení a zařízení války i ozbrojených sil.

Zároveň je to oblast praktické činnosti nejvyššího vojenskopolitického vedení, vrchního velení a vyšších štábů, pokud jde o umění připravit zemi na válku a na vedení ozbrojeného zápasu v konkrétních historických podmínkách (str. 19).

Vojenská doktrína je výrazem názorů přijatých ve státě na otázky politického hodnocení příští možné války, na otázky vztahu státu k válce, určení charakteru příští války, přípravy země na válku v hospodářském i morálním

směru a na otázky výstavby a přípravy ozbrojených sil a také způsobů vedení války. Pod pojmem vojenská doktrína je třeba tedy chápat systém názorů přijatých ve státě na základní, zásadní otázky války (str. 53).

M. V. Frunze (Vybraná díla, NV 1953) definuje „jednotnou vojenskou doktrínu“ jako teorii, která platí pro armádu daného státu a která stanoví charakter výstavby ozbrojených sil země, metody bojové přípravy vojsk, jejich vedení na základě názorů daného státu na povahu vojenských úkolů, které stát má před sebou i způsoby jejich řešení jak vyplývají z třídní podstaty státu a jak je určuje stupeň rozvoje produktivních sil země (str. 121).

A. Beaufre (Úvod do strategie, NV 1967): Strategie je umění zaměřit sílu na dosažení politických cílů (str. 26).

Jak je z uvedených definic zřejmé jsou vzájemné vazby strategie a doktríny nepopíratelné. Obsahová část obou pojmů se vzájemně prolíná a podmiňuje. To vysvětluje i z teoretických prací (teoretické diskuse) k problematice doktríny na stránkách časopisu Vojenská mysl. Pro usnadnění (zjednodušení) vztahů doktríny a strategie jsem pro daný cíl článku vycházel z rozdílů obsahu obou pojmů z knihy I. I. Vacetise „O vojenské doktríně budoucnosti“ (GIZ, Moskva 1923, str. 49—74) a knihy „Úvod do strategie“ (gen. André Beaufre, NV 1967).

PŘÍPRAVA VOJSK A ŠTÁBŮ

Náplň přípravy vojsk a štábů ovlivňuje (v závislosti na úkolech) organizační struktura ozbrojených sil, materiálně technické vybavení, způsoby vedení boje a operace, jejich všestranné zabezpečení a délka vojenské služby.

Vojenská doktrína ovlivňuje přípravu vojsk a štábů přímo i nepřímo. Přímý vliv vojenské doktríny nachází svůj odraz v bojové pohotovosti, její diferenciaci pro určité organizační celky, v důrazu na procvičení určitých, doktrínou a z ní vyplývajících strategických koncepcí předpokládaných způsobů vedení ozbrojeného zápasu, tak aby mírové stavy ozbrojených sil mohly od samého začátku války plnit úkoly vyplývající z doktríny (to v žádném případě neznamená jednostrannost zaměření přípravy). Nepřímý vliv je v odborné přípravě a v přípravě k zvládnutí všech prostředků ozbrojeného zápasu.

Rozsah a obsah praktické přípravy vojsk a štábů, její všestranné zabezpečení, je ovlivněn „ekonomickou částí“ vojenské doktríny státu. Tato přímo ovlivňuje „spotřebu“ materiálu všeho druhu, munice, pohonných hmot. V tomto smyslu ekonomická část doktríny určuje prostředky, které je možné (za určitých podmínek nutné) vyčlenit pro potřeby ozbrojených sil jak v míru, tak i za války (v tomto případě již nejde o přípravu v pravém slova smyslu).

DISLOKACE VOJSK A ZÁSOB

Závěry vojenské doktríny ovlivňují též dislokaci vojsk a zásob ozbrojených sil všeho druhu. Každé dislokační opatření nese sebou řadu problémů ekonomických i sociálně politických, provázených značnými finančními i hmotnými náklady, ubytovacími podmínkami, kádrovými možnostmi a řadou dalších, které jsou od nich odvozeny. Dislokační opatření mají přímou závislost na dislokaci a koncentraci sil i prostředků předpokládaného protivníka, nacházejí svůj odraz i v mobilizačních opatřeních (např. v teritoriálním doplňování). V mírových podmínkách má velký význam dosažení srovnatelně dlouhodobé perspektivy v dislokačních opatřeních.

Dislokace spolu s požadavkem rozptýlení vojsk a zásob je v mnoha případech podmíněna historicky. Většina investic pro potřebu ozbrojených sil byla realizována v době, kdy neexistovaly jaderné prostředky, kdy nebyly známy moderní bojové prostředky k dopravě zbraní hromadného ničení na cíl. To vede k nutnosti využívání těch objektů a zařízení (např. kasáren, skladů, opraven apod.) vybudovaných v minulosti. Budování nové materiálně technické základny dislokace vojsk a zásob je ovlivňováno závěry vojenské doktríny.

Důsledky změn vojenské doktríny v popisované části se projevují celá desetiletí a činí nemalé obtíže v mírové dislokaci vojsk a zásob, která přímo ovlivňuje zaujímání operační sestavy prostorově i časově.

CIVILNÍ OBRANA

Rozsáhlá opatření v civilní obraně, ovlivňovaná vojenskou částí doktríny trvají prakticky od třicátých let v přípravách státu na válku. V minulosti se koncentrovala do ochrany protiletecké (u nás odvozený název: civilní protiletecká obrana), která zahrnovala ochranu před leteckým bombardováním destrukčními i chemickými prostředky (především plynem) a evakuaci.

V soudobé válce, kdy velmi výrazně vystupuje nebezpečí použití jaderných zbraní a raketových prostředků, vzrůstá vliv vojenské doktríny — její vojenské části — na civilní obranu. Svými závěry ovlivňuje opatření k zabezpečení podmínek činnosti řídicích orgánů státní správy, chodu národního hospodářství, ochranu obyvatelstva před prostředky hromadného ničení, likvidaci následků použití ZHN protivníkem a brannou přípravu obyvatelstva na válku. Ovlivňuje i výstavbu speciálních vojsk a polovojenských organizací.

* * *

V článku uvádím velmi stručný popis (někde jen upozornění na ně) některých problémů z „vojenské části“ vojenské doktríny státu, které mají rozhodující význam a od kterých se odvozují další. Uvedené problémy výrazně, zejména se zpětně vazební funkcí, vzájemných vztazích a souvislostech, ovlivňují všechny ostatní části vojenské doktríny státu (politickou, ekonomickou atd.). Považujeme-li vojenskou doktrínu za souhrn názorů... je nutné při rozpracovávání doktríny posuzovat jednotlivé její části jak samostatně, tak ve vzájemných vazbách a souvislostech.

Stojí-li před námi úkol z akčního programu ČSLA — vypracování čs. vojenské doktríny, je třeba si uvědomit o jak rozsáhlý úkol jde. V této souvislosti nebude na škodu připomenout si z knihy „Vojenská strategie“ (V. D. Sokolovskij, NV 1963, str. 53):

„Vojenskou doktrínu nevymýšlí a nesestavuje jedna osoba nebo skupina osob; vytváří se na základě celé životní praxe státu, je výsledkem velmi složitého a dlouhého dějinného procesu vzniku a vývoje státních idejí. Proto je vojenská doktrína celostátní.“